

Kaarlo Haapanen

Kansakuntamme itsenäisyystaistelun
kiinnostava välivaihe

Yrittäessäni tutkia kotikaupunkini Pietarsaaren menneisyyttä lähinnä sen suomenkielisen, sinne maaltamuuttajajoukon osalta ja ajoittaessani sitä vuosisadan lopulta kuluvaan vuosisadan alkukymmenille, tavoitin joitakin maan itsenäisyysliikkeeseen liittyviä kiinnostavia asioita. Ehkä yllättävin niistä oli ja on jääkäri liikkeen alku. Itsenäisyysajan historian kirjoitus on korostetusti puhunut ns. Valkoisen Suomen saavutuksista ja kuinka Vaasassa paradeerannut jääkärijoukko toimi, mitä se sai aikaan ja miten valtavan teon se maan vapauttamisessa suoritti. Ja kenelle 'vapaus' hankittiin. Tottahan se on. Paljon saavutettiin. Paljon saatiin aikaan. Ja pysyvääkin - siitä päätellen, että Suomi on ainoa I maailmansodan jälkeen itsenäisyytensä saavuttaneista valtioista, joka vielä tänään on vapaa päättämään omista asioistaan. Ja se on saavutus, jonka kohdalla pitäisi nousta seisaalleen useammin kuin mitä Ruotsi-Suomi maaottelussa tehdään!

Ne kirjat, ne historiateokset, joita 1920-luvun jälkeen koululaisen luettaviin ylsi, kertoivat yhtäpitävästi itsenäisyyden valkoisuudesta. Niiltä ajoilta on peräisin käsitys, jonka mukaan itsenäisyys ja oikeistolaisuus ovat yksi ja sama ja kertakaikkiaan eroittamaton kokonaisuus.

Tämä kaikki on johdantoa eräälle löydökselleni, jota aion esityksessäni laajemmin käsitellä. Ennenkuin yritän sen etäisistä taustoista lähemmin kertoa, totean jääkäri liikkeestä seuraavaa:

"Koko Suomen itsenäisyysliikehdintä alkaen vuosisadan alkupuolelta vuoteen 1917 saakka oli koko kansalle yhteinen. Suurlakon vaiheet v. 1905 järjestelyineen olivat yhteistä puuhaa sekä silloiselle työväenliikkeelle että ns. oikeistoporvaristolle. Osaa järjestyskaartista nimitettiin punakaartiksi jo vuonna 1905. Ja kun jääkäri väräys v. 1915 alkoi

ja nuoret miehet Saksan-matkalle läksivät, heidän joukossaan oli noin kolmannes tavallisia ammattimiehiä ja työväenliikkeeseen lukeutuvia

Näin kertoi minulle kesällä 1960 entinen 'Työn Ääni'-lehden, entisen 'Pohjan Voima'-lehden ja vielä ilmestyvän 'Kansan Tahto'-lehden taloudenhoitaja Jussi Kemppainen (Työn Ääni ilmestyi vuoteen 1930, Pohjan Voima vuoteen 1931 ja Kansan Tahto edelleen). Kun kysyin missä vaiheessa ja miksi työväestöön lukeutuvat jääkäriliikkeestä luopuivat, Jussi Kemppainen vastasi: "Vuoden 1917 vallankumous Venäjällä teki sotatoimet tarpeettomiksi, koska Lenin on luvannut Suomelle itsenäisyyden ja eroonpääsyn tsaarin Venäjästä".

Tämä mainittuna tässä noin lyhyesti. Se ei liity tähän esitykseen kuin johdantona ja ennenkuin siirryn käsittelemään tapahtumasarjaa, johon otsikko viittaa: Eräs itsenäisyystaistelun varhais-episodi: John Grafton - totean vielä, että jääkäriliikkeessä alkoi Liettuan-Latvian rintamalla kiehua ja n. 1/3-osa miehistä kieltäytyi syksyllä 1917 sotimasta . . . heitä on arviolta ollut n. 500-600 miestä, koska Vaasaan palasi n. 1200 jääkäriä. Kieltäytyneitä alettiin nimittää 'perunajääkäreiksi'. He palasivat Suomeen vasta myöhemmin kesällä 1918. Ja voitte olla varmoja jottei silloinen vapautettu Suomi heitä paraatein muistanut eikä kiitellyt. Mutta ei Suomen virallinen enempää kuin muukaan historiankirjoitus heitä ole muistanut ...

Sitten teemaan ja otsikon alle. Me kaikki olemme lukeneet ase-laiva 'John Graftonista' - laivasta joka yritti vuonna 1905 kuljettaa aseita Suomeen aktivisteille ja Venäjänvallan kaatajille. Se yritti rahdata aseita pitkin Itämeren rantoja ja Pohjanlahtea. Ajoin karille Pietarsaaren edustalla ja jouduttiin upottamaan. Meille, sielläpäin syntyneille, on kerrottu tarinaa rohkeista miehistä, jotka vapautensa ja henkensä menettämisen uhalla ensin hankkivat aselaivan, sitten pitkiä ja lyhyitä itsenäisyydenhankkimisvälineitä laivan täyteen ja kuinka he vähää ennen laivan uppoamista 1906 vuorokausimitalla kuljettivat aseita saaristoon maihin ja piiloon.

Tarinassa on kaikki totta: laiva, sen osto, sen mutkikas matka ja

lastin piilottajat Suomessa.

Sain sattumalta käsiini kiinnostavan kirjan. Englantilainen tutkija Michel Futrell, Nottinghamin yliopiston opettaja, on saanut kimmokkeen tutkia Suomen itsenäisyys Hankkeita, maanalaista toimintaa ja pyrkimyksiä eroon tsaarivallasta. Hän kuvailee myös Venäjän vallankumouksellisten toimintaa Euroopassa ja Skandinaviassa. Futrell laventaakin meidän itsenäisyystaistelumme varhaisvaiheen aivan uudelle alueelle. Tästä meillä ei ole paljon puhuttu ja siitä minulla olisi tarkoitus kertoa.

Kun me olemme saaneet lukea omien miestemme sinänsä uskaliaita aikaansaannoksia tsaarivallan vastustamisessa, tiedämme henkilöt ja mitä kotimaassa on tapahtunut, tämä nottinghamilainen yliopistomies zoomaa kenttää laajemmalle.

Minä joskus kysyin itseltäni, kotikaupunkini Pietarsaaren henkilötarinoita lukiessani, mistä niille miehille löytyi rahat laivan ostoon, kokonaisen laivalastillisen asehankintaan, miehistön palkkaukseen? Yleensä aseilla ja laivoilla on aina yhteinen ominaisuus, ne ovat ostajalleen kalliita ja varsinkin aseet tunnetusti aina vaarallisia. Futrellin teoksesta 'Vallankumouksen etappimiehiä' tausta alkoi selvitä:

'John Grafton' -laivan hankinta, aseet ja kaikki mitä siihen liittyy, kuuluukin silloiseen suurvaltojen väliseen politiikkaan, Venäjän-Japanin väliseen sotaan vuosina 1904-05, Venäjän voimistuneeseen vallankumousliikehdintään ja levottomuuksiin, sekä myös osaltaan Suomesta karkoitettuihin sivistyneistön edustajiin. Sen vuoksi Suomi kelpuutettiin siihen mukaan.

Pietarista siirtyi Venäjän-Japanin sodan rauhansopimuksen jälkeen Tukholmaan japanilainen sotilasasiamies evl. Motojiro Akashi. Tukholmassa oleili niihin aikoihin runsaasti Suomesta karkoitettuja aktivisteja. Eräs heistä oli Konni Zilliacus, oppinut ja paljon kirjoitellut koulumies. Hän oli aikoinaan kirjoittanut jonkin japanilaista elämänpiiriä käsittelevän kuvauksen - myönteisen kuten sanottiin - . Tätä käytti evl. Akashi verukkeena ottaessaan Zilliacukseen yhteyttä.

Tämä japanilainen osoittautui taitavaksi juonikoksi - hän osasi kuten nämä ammattimiehet yleensä - yhdistellä asioita ja hän oli

havainnut suomalaisten pyrkimykset 'irti Venäjältä' ja tiesi suomalaisten pakolaisten Tukholmassa ja muuallakin olon syyn. Karkoitettuja siellä oli paljon: baltit, tsaarin omat kumousmiehet ja Suomesta karkoitettut jne. Akashi havaitsi myös että venäläiset ja suomalaiset pitivät tiivistä yhteyttä keskenään.

Akashi tarjosi yhteistyötä Zilliacukselle, eikä vain yhteistyötä vaan myös rahaa. Hän ehdotti, että Zilliacus alkaisi ottaa yhteyttä eri puolilla Eurooppaa toimiviin vallankumousryhmiin ja neuvo näitä järjestäytymään jotta vallankumous Venäjällä saataisiin kunolla alkuun. Ja tämä yliopistomiehemme lähti liikkeelle:

Hän tapasi Saksassa, Ranskassa, Sveitsissä 'sosiaalivallankumouksellisia, sosialidemokraatteja, karkoitettuja juutalaisia', bundilaisia, puolalaisia, georgialaisia ja vähemmistöihin kuuluvia, joilla kaikilla oli yhteinen tekijä - tsaristinen karkoittaja.

Tuloksena oli kaksikin konferenssia - tai niitä oli myös Z. järjestämässä - Pariisiin ja Geneveen. Kokoukset puhuivat paljon ja äänekkäästi. Zilliacus ei niihin osallistunut, hän ei näyttäytynyt niissä eikä muissakaan julkisissa tilaisuuksissa. Akashi myös varoitteli, jotta Venäjän ohra ei saisi miehestä vihiä. Muutenkin Akashi huomasi saaneensa luotettavan ja täsmällisen apulaisen, joka käytti rahoja ehdottoman luottamuksellisesti ja vain asian eteen ja hyväksi. Näissä kokouksissa ei juuri edistytty, puhuttiin ja osallistuttiin kylläkin. Suomalaiset perustivat yhteiselimen 'karkoitetuille ja kuolemaantuomituille' ja sen nimeksi tuli 'Aktiinen Vastustuspuolue'. Se sai heti ainakin venäläisten karkoitettujen kannatuksen. Mm. Lenin tuki myöhemmin heitä. Eikä ihme, olihan V. Uljanovin veli hirtetty v. 1898 hänen osallistuttuaan Aleksanteri III:n murhayritykseen. Venäläiskarkoitettujen tuen ymmärtää kun muistaa heidän ehdottoman vaatimuksensa "Me emme halua uudistuksia - vaan uudistuksen".

Olot Venäjällä kävivät yhä sekavammiksi. Ja Akashi huomasi tilaisuutensa tulleen kuin myös sen, että suomalaiset 'lähinnä pääkaupunkia Pietaria asuva kansa' oli Japanin tukihankkeessa arvokas lisä ja yhtenäisin Venäjältä erilleen pyrkivä kansanryhmä.

Geneven ja Pariisin kokoukset keskittyivät kiireiseen tehtävään: aseiden hankintaan vallankumouksellisille venäläisille ja että ne

toimitetaan räjähdyspisteeseen Pietariin. Sovittiin että venäläiset ottavat ne vastaan ja huolehtivat jakelusta.

Akashi suositteli aseiden ostoa ja laivan hankintaa niiden kuljetamiseen - että pitäisi hankkia suurempi laiva ja 'pari pienempää alusta' aseiden maihin toimittamista varten. Hän vielä kehoitti katsastamaan miehistöä näihin kaikkiin.

Euroopan puolella hankinnoilla oli vaaransa. Ohranalla oli nuuskijoita kaikkialla. Sillä oli rahaa ostaa heitä joka seurasta ja seurueesta. Zilliacuksen 'päämaja' oli Kööpenhaminassa, mutta asepuuhat keskitettiin Lontooseen. Siellä ei vielä Venäjän ohranalla ollut valvojia. Tukholma oli heitä täynnä ja muutenkin liian lähellä Suomea.

Venäjän ohranan, valtionpoliisin, nuuskijoita oli syytä varoa. Sen tiesi Zilliacus - hän matkusti salanimillä, jotka usein kulkeutuvat myös ohranan tietoon. Joskus hän oli Sinclair, jolloinkin Williams, Weissenfells tai Zimmermann. Sähkeitä lähetettiin puolin ja toisin. Aina niiden lähettäjänä oli 'Henry', 'George' tai joku 'Frederik'. Akashin, Zilliacuksen tai Dekanozovin tapaamispaikkoina oli hampurilainen hotelli joku Camden Townin talo Lontoossa tai vaikkapa Pariisin Car du Nord - pohjoinen asema.

Venäjän miliisin kunniaksi on sanottava, että aina se sai joka vaiheesta tiedon, onneksi kuitenkin aina myöhään. On mahdollista, että Zilliacuksen hyvä onni selittyi mm. sillä, että hän ei koskaan osallistunut Pariisin, Geneven tai jossakin muualla järjestettyihin kovaäänisiin kumouksellisiin konferensseihin. Niissä oli aina ohranalla vasikkansa, jopa täysipalkkaiset valvojansa! Lontoo oli v. 1904 saakka ollut sikäli helppo paikka, että urkijaverkkoa sinne ei oltu viritetty. Tilanne korjaantui sen jälkeen kun vallankumouspappi Georgi Gabon muutti Lontooseen. Hän oli sama mies, joka johti kansanmarssia v. 1905 Pietarin Talvipalatsille ja jossa satoja venäläisiä ammuttiin kaduille. Tietenkin moinen Gabon pakolaisena liikkeudessaan veti perässään nuuskijat. Gabon oli erittäin huolimaton, viitsimätön. Juuri hän jätti mm. ilmoittamatta Pietariin aselaivan tulon Kannaksen rannoille ja lähelle Pietarin vesiä. Voi olla - tämä on vain minun arvioni: jos aselasti olisi voitu toimittaa v. 1905 Pietarin vallankumoukselli-

sille ja kumous olisi toteutunut jo silloin, siinä olisi voitettu 10 vuotta ajassa ja meille suomalaisille katkerilta kansalais-sotavaiheilta olisi voitu välttää, itsenäisyys olisi ehkä saavutettu siistimmin, veljessodatta.

Futrell sanoo Gabonista: "Itseasiassa Gabon osoittautui käytännön toiminna epäpäteväksi, eikä edistänyt mitään hankkeita muuta kuin että nimensä loisteella - esiintyi mielellään ja vetämällä aina perässään valtavaa nuuskijajoukkoa. Kuten tapahtui Lontoossakin".

Ohrana perusti Lontoon päämajansa Charing Gross-hotelliin, otti tarkkaan selvää Gabonin kulkemisista ja siitä keitä tämä tapasi. Siinäkin ollaan taas kuin jännäritarinassa. Tämän jännitys-salapolisitarinan mutkiin suomalaiset miehet joutuivat Lontoossa eksyt-täessään nuuskijoita: he käyttivät kaikkia totuttuja temppuja - vaihtoivat ajurin rattailta vaatteita, poikkeilivat ravintoloihin, menivät takaovesta ulos, mutkittelivat maanalaisen asemilla, jät-tivät tyhjiä paketteja lokeroihin, houkuttelivat takaa-ajajiaan Waterloo-aseman tungokseen ja eksyttivät niitä siellä Näillä kei-noilla Zilliacus aina livahti mannermaalle.

Eversti Akashi varoitti miestämme ottamaan suoraa yhteyttä aseteh-taisiin, vaan että tämä aina ostaisi ne agenttien kautta. Entise-nä opettajana Zilliacus olisi säästänyt kuluissa, mutta japanilai-semme väitti, että aseiden hankinta kapinahanketta aikovaan vi-hollisen läntiseen naapurimaahan on tärkeämpää kuin 'muutaman tuhannen punnan itarointi'. Ja lisäsi, että aseiden ei välttämät-tä tarvitse olla uusia, että vanhaakin pyssyä, kunhan se paukah-taa, voi käyttää katumellakoissa hyvin ja 'niitä saisi samalla rahalla enemmän' ! Määrä on laatua tärkeämpi massojen marssiessa.

Asehankinnat alkoivat. Ensin tilattiin USA:sta 200 rullarevolve-ria. Ne eivät riittäneet. Hampurista oli saatavissa toinen käsi-ase-erä. Eräs tehdas oli sitoutunut toimittamaan Siamin kunin-kaalle joka kuukausi henkivartiokaartin käyttöön 300 pyssyä. Pie-ni järjestely välittäjän kanssa kannatti. Sen kuukauden revolve-rrierä myytiin suomalais-japanilaiselle kapinaa hankkivalle osta-jalle.

Tukholman keskusasemalla rautatieläiset ihmettelivät mahdollottoman

painavia laatikoita, 'painavat noin paljon vaikka rahtikirjojen mukaan ne sisältävät hălsovårds-instrumentter' = terveydenhoitovälineitä. Mutta eihän vallankumousta tehdä vielä Siamin kuninkaan henkikaartin yhden kuukausierän käsiaseilla. Piti saada kiiväkeitä.

Hampurilainen välittäjä tiesi Sveitsistä saatavissa olevasta Wetterli-kiväärierästä. Ne olivat niin vanhanaikaisia, että erä olisi heti saatavissa ja firma vielä lupasi auttaa laivankin hankinnassa - sillä Itämerellä tarvitaan myös laivaa - kyllähän sakut Hansaliikenteen muistivat. Vesiväylät sopivat asekuljetuksille hyvin. Välittäjä tuli vielä avuksi aluksia valittaessakin.

Futrell kertoo kiinnostavan lisän asehankintaan:

Joukko suomalaisia upseereja, jotka eivät tienneet Akashin ja Zilliacuksen - 'meidän miehemme' välisistä hankkeista mitään, ottivat Tukholmassa yhteyttä Japanin sotilasasiamieheen. Heille esiteltiin Wetterli-kivääriä. Tämä myös Berdaaniksi sanottu melkein suustaladattava jysky oli suomalaisten asiantuntijain mielestä auttamattomasti vanhentunut ja epätarkka. Sen ääni oli kokeiljoitten mielestä kauhea ja rekyyli kamala.

Akashin ja Zilliacuksen mielestä vallankumousaseen, jota piti käytettämän lähinnä katutaisteluissa kaupungissa, ei tarvinnutkaan muuta kuin peloittavan äänen ja 'jos kouluuttamattomat kansanmiehet, joiden oletettiin rivistöihin tulvaavan, eivät lyhyen katu- taisteluvaiheen aikana saisi kumouksen merkkitululta syttymään, tarkimmatkaan aseet eivät voittoa toisi, pauke ja massa ovat välttämättömiä vallankumoukselle'. Ehkä he olivat oikeassa?

Zilliacus hämäsi asemyyjiä Hampurissa. Samaan aikaan Norja hankki eroa Ruotsin valtiounionista. Hampurissa uskottiin ostajan pimitystä, että nämä aseet olisivat omiaan peloittelemaan ruotsalaisia Värmlannin rajalla, sitten kun Norja irtoaa liitosta. Eikähän Hampurissa voitu kuvitellakaan, että valtiosta irtoaminen muutoin kävisi päinsä kuin muita ampuen. Hämäystä vielä tehostettiin sillä, että mauserit maksettiin Norjan pääkaupungissa ja Norjan rahalla. Akashi korosti jatkuvasti varovaisuutta. Eikä syyttä. Hampurilaisella firmalla oli yhteys venäläisiin - kuuluisa asekauppiashuivari Azef, joka oli vielä 20-luvulla maailman johtava aseiden välittäjä

kuuli Zilliacuksen hankkeista ja venäläinen kun oli ja tietenkinkin teki suuresta palkkiosta ilmiantoja Venäjän ohranalle, antoi Pietariin tiedot Weissenfelsistä, jonka hän Lontoossa oli tavannut. Maaliskuussa 1905 Pietarin poliisipäälliköllä olikin kaikki Zilliacusta koskevat tiedot, että tämä oli yhteydessä japanilaisiin ja osti aseita Hampurista.

Entinen opettajani Konni Zilliacus osoittautui erittäin ovelaksi asehankkijaksi. Oveluutta tarvittiinkin. Venäjän ohrana osti kokonaan hampurilaisasiamiehen kirjeenvaihdon ja pääsi Zilliacuksesta selville. Hän tiesi olevansa tarkkailtavana ja kylmästi sen kuin jatkoi Hampurissa neuvotteluja, pyysi esitteitä jatkuvasti; piirustuksia ja uusia tarjouksia "jotta voisimme päättää kaupan" ja samaan aikaan aloitti neuvottelut Sveitsin kanssa, josta löytyi myyntihaluinen agentti. Tämä agentti lupasi toimittaa lujasti pamahtavat Wetterlit ammuksineen ja lähettää ne Rotterdamiin ja sieltä Lontooseen. Samaan aikaan ohranan kyylät käänsivät venäjäksi Hampurin kanssa käytyä kirjeenvaihtoa ja kirjeissään pomoilleen ihmettelivät Zilliacuksen hitautta.

Ostettu ase-erä toimitettiin Lontooseen ja sijoitettiin erään kirjakaupan varastoon. Lopulta siellä lisätoimitusten jälkeen olikin melkoinen arsenaali - asevarikko: 15.000 kivääriä, 2.500.000 ammusta, 2.500 revolveria yms. ja kolme tonnia räjähdysaineita.

Enää puuttui laivoja ja niihin miehistöt. Raha ei tehnyt tiukkaa. Rahoittajakanaava toimi hyvin ja Zilliacukseen luotettiin. Akashi osti pienen höyrylaivan, se oli niemltään "John Gafton". Asiamiehenä toimi lontoolainen viinikauppias. Jutun naamioimiseksi ostettiin vielä kaksi pienempää alusta, huvipurret "Cecil" ja "Cysne". Itämerelle suuntautuvaa huvimatkaa naamioitiin niin, että omistajaksi merkittiin USA:lainen miljonäärileskirouva - mihin tahansa valmis. "Cysne" sai pomokseen 'Norjalaisen miljonäärin'. (Tosiasiassa hän oli USA:lainen puuseppä, joka aikoi nauttia roolistaan ja matkastaan, niin hän myös teki).

"John Graftonin" kapteeniksi pestattiin latvialainen merenkulkija. "Cysne" uskottiin suomalaisen kapteenin johtoon. "Cecil"-laivan sai komentoonsa kokenut mies 'jo aikaisemminkin mm. Venetzuelaan

aseita salakuljettanut mies'.

Miehistö värvättiin melkein samoin tempuin kuin purjelaivakauden Englannissa ennen: ensin känni, sitten patukalla mies tajuttomaksi ja laivaan - näinhän värvättiin vielä 1800-luvulla purjelaivojen palkolliset. Nyt vain patukat jäivät pois, koottiin halukkaat ja latvialaisemme sai omista maanmiehistään laivaväkinsä. Perämieheksi saatiin entinen meriupseeri Erik Saxen. "Grafton" matkasi heinäkuussa 1905 Vlissingeniin Hollantiin, uusi miehistö toimitettiin sinne ja veneellinen kerrallaan vaihdettiin uudet vanhoihin - eivätkä entiset tienneet mihin laivaa vietiin. Heinäkuun 28. päivänä matkattiin takaisin Englantiin ja lontoolainen viinikauppias allekirjoitti paperit. Ja nyt oli laiva meidän: oma ase-laiva.

Sitten pääasia - aseet. Siinä oli vain pari kiemuraa: Lontoossa aseet lastattiin isoon rahtilaivaan, osoitemaana oli Kiina. Se lähti matkaan ja kuin sattumalta kohtasi laivan nimeltä "John Grafton". Siellä pyssyt siirrettiin isommasta pienempään, "JG:n" vetoisuus oli vain jotakin vähän yli 300 tonnia. Tottakai pienempi kolhi suuremman kylkiä, mutta koska rahaa oli, kuhmut maksettiin 500 punnan summalla (niihin aikoihin harvalla engelsmannilla oli punnan päiväpalkka). Aselaivamme sai nimen "Luna" = Kuu, mutta se ei peittänyt alkuperäistä nimeä tarpeeksi. Venäläiset näkivät laivan jossakin, erottivat vanhan nimen uuden nimen alta (he olivat tietenkin saaneet "JG"-nimen tietoonsa). Kaksi kuukautta myöhemmin vaativat Lloyds'ilta selvityksen ja saivat sen. "Luna" oli nähty Kannaksen vesillä. Vaativat selvitystä myynnin allekirjoittaneelta viinikauppiaalta ja tämä tunnusti ettei saattanut kuvitellakaan, että hänen myymänsä laiva seikkailisi Tsaari-Venäjän vesillä Pietarin lähellä.

Naamiointiin käytetyt pikkulaivat antoivat aihetta lukuisiin tarinoihin. Miljonäärilesken laiva liikkui suhteellisen säällisesti. "Cysne" ei. Kolme laivaa matkasi ensin Kööpenhaminaan. Zilliacus naamioi itsensä presbyteripapiksi - musta kaapu, valkea kaulus ja mustat silmälasit, uudelleen leikattu parta naamioi miehen niin hyvin, että tanskalaiset ystävät eivät tunteneet.

Huomaamme, että totiseksi todistetussa itsenäisyystaistelussa on

aivan nykyaikaisen James Bond-tarinan piirteitä, vai olisiko niin, että Ian Fleming olisi löytänyt Futrellin tutkimusaineistot ja lainannut niistä.

Kaiken varalta "Cysneen" lastattiin kolme konekivääriä ja 30.000 ammusta niihin ja tottakai kiinalainen kokki kannipäissään höli-si niistä kapakassa, tottakai poliisi sai aseista tietää. Eikä Tanskan kuninkaallinen pursiseura kelpuuttanut "Cysneä" jäsenekseen - vaikka se olikin 'norjalaisen miljuneerin' laiva. Se joutui livistämään salaa satamasta. Onneksi laivalla oli lastinaan tonnikaupalla viinoja ja viinejä. Laiva siirtyi Kööpenhaminasta vähän syrjään.

Sitten piti tarkastaa "Cecill".

Kööpenhaminan ylipomon ominaisuudessa saapunut Zilliacus oli varustautunut asun puolesta hyvin: papinkaapunsa alla hänellä oli myös 'Englannin kuninkaallisen purjehdusseuran' jäsenen puku. Papinkaapu piti ensin laivalle tultua jättää syrjään - koko miehistö heilui umpikännissä, olihan ruumassa tonneittain viinoja! Kapteeni oli piilossa hytissään lukkojen takana ja miehistö möykkäsi kannella. Venezuelassa hankitusta aseiden salakuljetuskokemuksesta ei ollut apua - kapteenimme pelkäsi. Zilliacuksen papinkaapu joutui syrjään vain vähäksi aikaa. Ensimmäinen piti pieksää juopuneet järjestykseen. Ne saatiin ja laiva toimitettiin Göteborgiin. Sieltä Zilliacus palasi kiireesti Köpiin. Tapasi 'John Graftonin' kapteenin Nylanderin ja kuuli tältä, että operaation toinen naamiolaiva 'Cysne' oli ajanut Kielin vesillä karille. Kapteeni ja miehistö vuorostaan oli ryhtynyt saksalaisen luotsin kanssa ryyppäämään, poliisi laivaan, luotsi putkaan ja asiasta uutinen paikallisiin lehtiin. Zilliacus ja Nylander pyrkivät 'Cecill'iin'. Se oli vaikeaa. Ase-naamiolaivan ympärillä oli sadoittain ihmisiä ja kuvaajia. Katsottavaa olikin: Kiinalainen kokki soitti umpikännissä gramofonia kannella ja kiinalaisen musiikki säesti 'norjalaisen miljoonamiehen' ja muun miehistön humalikkaiden huutoa. Työ jaettiin kahtia, Nylander toiseen laivaan ja Zilliacus lähetti möykkääjät Osloon toivossa, että ohjana seuraa sinne heidän perässään. Sitten asiat oli saatettava järjestykseen tässä ja nyt.

Oli aikainen sunnuntaiamu. Järjestystä saatettaessa kuntoon

Zilliacukselta loppuivat tupakat. Hän käveli lähellä olevan tupakkakaupan eteen, se oli kiinni. Hän tiesi kauppiaan asuvan kaupansa yläpuolella. Hän heitteli kiviä ikkunaan ja huuteli toiseen kerrokseen, että pitäisi saada tupakkaa. Tietenkin möykä kuului naapureihin. Ja uteliaita riitti katsomaan ihmettä. - Ei sitä, että kauppiasta herätellään sunnuntaiaamuna aikaisin, eikä sitä, että tupakkaa ostettiin suurin pahvikollein, eikä sitä, että ostajalla oli rahaa tukkukaupalla, vaan sitä, että tupakan ostajalla oli yllään presbyteeripapin puku, musta pitkä halatti, kupulakki ja valkoiset röyhelöiset kaulukset ja mustat silmälasit. Siitä tuli sensaatio, josta koko Kööpenhamina puhui. Laivalla piti kiireesti vaihtaa merihenkiseen, Englannin kuninkaallisen purjehdusseuran asuun.

Vastuksia oli toisaallakin. Eräs itsenäisyysliikkeen nimimiehiä - Victor Furuhjelm, kävi Pietarissa ja totesi, että 'John Graftonin' aselastin vastaanottamiseksi ei oltu tehty mitään. Siitä ei juuri tiedettykään. Ja kun tietää Terijoen-Kuokkalan laakeat, matalat rannat, että laivan tyhjentäminen pikkuveneisiin vaatii veneitä, väkeä ja aikaa - ei ihmettele, että aseiden vienti Pietarin suuntaan ei käynytäkään päinsä. Kiireesti lähetti matkalle Tanskaan ja Kööpenhaminaan. Zilliacus sai tiedon. 'John Graftonille' sitä ei voitu toimittaa. Laiva ei poikennutkaan Kööpenhaminassa, vaan ajoi suoraan Itämerelle sovittua reittiä myöten ja kohti Kannaksen länsirannikkoa.

Ennenkuin lähdemme etsimään Itämerellä seikkailevaa laivaamme 'John Graftonia', on syytä hieman valottaa Venäjän valtionpoliisin - tsaarin ohranan toimintaa.

Ohrana Venäjällä oli uskomattoman tehokas, suorastaan valtio valtiossa. Sen palkkalistoilla yksin Venäjällä oli kymmeniätuhansia miehiä. Se palkkasi loputtomasti nuuskijoita, varsinkin ulkomaila, maksoi huikeita palkkoja ja lahjuksia. Hyvin usein palkkaa maksettiin jollekin vapautusliikkeessä ja niiden toimintaa seuraamaan kykeneville. Esim. Suomessa ohrana hankki tietoonsa nopeasti salaisimmissakin kokouksissa mukanaolleiden nimet. Samoin oli laita Euroopassa pidetyissä kapinoivien kokouksissa. Tukholma suorastaan vilisi nuuskijoita. Ohrana katkaisi monen itsenäisyysmiehen ja -naisen työn.

Kuten Zilliacuksen ja Graftonin vaiheista näemme, ennemmin tai myöhemmin ohrana aina pääsi juonesta selville, joten ei ole ihme, että suomalaiset itsenäisyysmiehemme olivat varovaisia.

Yhtäkaikki: 'John Grafton' matkasi Kannaksen rannikolle ja Pietarin vesille sovittuun paikkaan, vastaanottajia siellä ei ollut. Piti palata takaisin Kööpenhaminaan. Muu joukko matkasi Viipuriin 'Cysnellä' ottamaan selvää, missä oli menty pieleen. Huvipurrella olivat mukana myös Zilliacus ja Nylander.

Huvipurren matka ei ollut läheskään sujunut sujuvissa merkeissä. 'Cysne' taklaantui aina vaan johonkin rettelöön. Karlshamnissa oli jo ollut melkoinen viinistä tai viinasta johtunut tulemus. Kuten muistamme laivalla oli lastinaan viinikauppiaan monta tonnia painava harjakaisviinavarasto. Apu tuli silti viineistä: Karlshamnissa näillä viineillä tai viinoilla juotettiin valvojat ja laiva pääsi livahtamaan kohti Viipuria. Tietenkin sielläkin sattui hankaluuksia. Tulli ja ohrana löysivät jotakin. Tuli ankara tutkimus - onneksi miljonäärilesken USA:n kansalaisuus pelasti pidätykseltä. Muitakin laivalla olleita - tai ei se ollut laiva vaan kookas huvialus - kuulusteltiin. Mm. Nylanderia, jonka Zilliacus otti kokenutta merenkulkijaa tavoitellen hankkeeseen mukaan. Miljonäärinleski pidätettiin, mutta vapautettiin, koska osattiin nostaa ankara meteli USA:n kansalaisuudesta. Nylander vuorostaan pääsi irti näyttöjen puutteessa.

Sokkeloa kylläkin riitti. Kannaksen rannikolla ja Pietarin lähi-vesillä aseiden vastaanottohankkeet menivät pieleen, kuten tästä alkaen miltei joka asia. Vastaanottajia ei ollut missään eikä ketään. Nylanderin lähetti Zilliacus pohjoiseen, sekä Pohjanmaan-Merenkurkun että Perämeren rannikoille. Nylander lähti. Muutenkin hänen valintansa oli järkevä teko. Hän lienee ollut jo niihin aikoihin eräs parhaista Merenkurkun vesien tuntijoista.

'John Grafton' läksi Suomenlahdelta pois. Zilliacus matkasi perään ja toivoi tapaavansa laivansa Tukholmassa. Kun hän laivansa 'löysi', siellä olivat asiat sekaisin. Kapteeni mr Williams väitti miehistön ryhtyneen Kööpenhaminassa kapinaan. Perämies Erik Saxen väitti hänen liioittelevan. Hän sanoi kapteenin näkevän asiat liian synkässä valossa: - noo, olihan miehistö ollut humalassa ja olivathan he käyttäneet omin luvun laivan runsasta

viinivarastoa, olihan ruoka laivalla ollut huonoa ja majoitusolot heikot. Kapteeni Williams vapautettiin runsaalla rahalla, koska vaitiolo piti taata. Uudeksi kapteeniksi nimitettiin perämies Erik Saxen. On syytä tässä korostaa, että ruotsalainen sivistyneistö oli itsenäisyystaistelun alkuvaiheissa tiiviisti asiassa. Suurin osa karkoitetuista oli juuri heitä. Kapteeni Saxen suuntasi matkan kohti pohjoisia vesiä.

Tietenkin 'John Grafton' melkein heti kättelyssä ajoi karille. Kapteeni säikähti niin ettei tohtinut nukkua enää. Uuden kapteenin ongelmana oli kieli, hän puhui ruotsia ja englantia, mutta ei suomea, miehistö vain saksaa. Mutta Perämeren pohjukkaan Kemin vesille päästiin ja ensimmäinen purkaus Möylynkarille voitiin suorittaa. Zilliacuksen apulaisekseen ottama Nylander oli jo ehtinyt Kemiin laivaa vastaan. Hänkin olisi kiinnostava persoona. Hänen juurensa ovat Tampereella ja myöhemmin hän pienellä purjeveneellä teki kymmeniä matkoja meren yli Ruotsiin ja kuljetti salaista kuuriiripostia kahtaalle. Hän ehti järjestää Kemissä aseille vastaanoton: veneineen miehiä, jotka tunsivat paikalliset vedet. Laakealle Möylynkarille siirrettiin osa lastia. Nylander ihmetteli "John Graftonin" surkeaa olemusta. Laihtunut kapteeni selitti sen johtuvan valvomisesta. Alkumatkassa tapahtuneesta karilleajosta lähtien hän oli valvonut melkein viikon syyskuisella merellä.

Futrell kertoo Nylanderin havainnoista aselaivastamme:

"Se oli vuonna 1883 rakennettu rautalaiva, 300 tonnin vetoinen ja että se oli törkyisin laiva, mitä hän koskaan oli nähnyt. Niin täynnä syöpäläisiä, että senkin vuoksi nukkuminen oli mahdotonta. Ja hämästarkoituksiin tarkoitettuja eri valtakuntien lippuja oli valtava määrä, merikortteja ei juuri lainkaan ...".

Tavarat siis saatiin osaltaan Kemin vesille. Pietarsaaren vesillä oltiin 5.9.1905. Siellä oli kymmeniä miehiä veneineen vastassa. Laiva saatiin suojaiseen lahteen saaren peittoon. Tottuneet merenkävijät noutivat veneillään aseita satamäärin ja ammuksia laatikko laatikon jälkeen. Joka asia näillä vesillä oli kuin luotu onnistuneen aseiden salakuljetuksen järjestämiseen.

Aamusumussa, lähdettyään liikkeelle 'John Grafton' ajoi karille. Suurin osa lastista oli vielä purkamatta. Laiva oli kivikossa.

Nylander ja Saxen - Nylander oli taas vastassa - aloittivat kiireisen pikalossauksen. Veneillä soudettiin maihin aselaatikoita, ensin ruumasta kannelle ja siitä työläästi raskaat kollit odotaviin veneisiin, maihin ja piiloon. Pietarsaaren rantasaareen tuli suurempi määrä aseita kuin mitä ensin tarkoitus oli. Ne peitettiin maissa ja naamioitiin. Iltapäivällä tuuli voimistui. Lossaus vaikeutui. Se hankaloitui myös siksi, että laivasta loppui vinsseissä tarvittava höyry. Loppulasti, mikä oli ollut tarkoitus toimittaa Ahvenanmaalle, piti tuhota. 'John Grafton' oli räjäytettävä. Se oli Nylanderille vaikea päätös. Mutta muuta neuvoa ei ollut. Niin päättyi huonotuurisen Suomen itsenäisyyden joukuttamiseksi hankitun laivan ja sen aseiden tarina. Onneksi laivalla oli taatusti räjäytysaineita omasta takaa. Räjäyttämisen suoritettiin 8. päivänä syyskuuta 1905 ja tarkkoja ollaksemme vielä kello 4 jpp.

Koska oli kysymys sarjasta hankaluuksia, ne eivät tietenkään päättäneet laivan uppoamiseen. Hankaluudet alkoivat jälkikäteen Kemistä, sielläkin menivät asiat pieleen. Joku romukauppias oli käynyt Möylynkarin vesillä siimoillaan ja samalla nähnyt kookkaita laatikoita karilla, avannut yhden ja nähnyt aseet.

Melkein samaan aikaan sai myös Pietarsaaren poliisimestari ilmoituksen 'oudosta, etäälle kuuluneesta räjähdyksestä merellä'. Kumpikin tapaus herätti ohranan, jopa niin, että ne aikanaan ylsivät Pietariin ihan tsaarin tietoon. Alkoi tutkimus. Venäläiset löysivät Kemien Möylynkarilta vielä 400 kivääriä ja suuren joukon taskuaseita, paljon oli kyllä jo ehditty saada sieltä poisikin. Venäläisten sukeltajat nostivat suuren osan laivan lastista, naarasivat pohjatkin ja korjasivat ne kuten saarenkin vielä poisviemättömät aseet. Niitä ei ollut ehditty tai osattu kunnolla kätkeä - kuten tiedämme Suomessa ei ole koskaan osattu kätkeä aseita kunnolla. Ei vuonna 1905 eikä myöhemminkään.

Kotipuolessa Pietarsaaressa puhuttiin 'Graftoneista' paljon - kivääreitä nimitettiin laivan mukaan, vaikka kysymyksessä olivat ankarasti paukahtavat Wetterlit. Suurin osa 'JG:n' aseista joutui venäläisille.

Omasta puolestani voin Pietarsaaren aseasioista kertoa sikäli,

että ammuksia ja käsipommeja oli piilossa kaupungin metsissä. Oma isäpuoleni kertoi kiviraunioon piiloitetun 'jonrahtonin' ammuksia ja vielä 1920-luvulla kokeilleensa 'vieläkö ruuti paloi'. Aika ja kosteus oli tehnyt tekosensa. Isäpuoli kertoi, että kivellet kopistettu ruuti paloi silloin vaivoin. Minulle hän ei koskaan suostunut ammusten kätköpaikan kivirauniota osoittamaan 'menet vielä ja telot itsesi' hän sanoi. Ja taisi olla oikeassa.

Eräässä tuttavaperheessä näin äskettäin Pietarsaassa 'möylyläiseksi' sanotun raskaan rullarevolverin. Siihen on saatu aseenkantolupa, mutta vain iskurittomana. Se oli jo löydettyessä puuttunut. Kaupungin poliisimestari oli ensin aikonut takavarikoida sen, mutta sitten myöntänyt luvan iskurittomaan pyssyyn. Tämä revolveri oli löytynyt erään Skatan asuntotalon muhavintiltä. Talon myynyt vanhaisäntä oli ostajalle v. 1950 kertonut: 'vintillä sahanpuruihin kätkettynä litran kanisteri pirtua ja johngraftonin rullareloveri..' Pietarsaassa laivan nimenä kansan suussa oli jongraftoni. Uusi isäntä kaiveli toiveikkaana viikkokausia sahanpuruja, mutta ei murheekseen löytänyt muuta kuin pyssyn. Mietti kuulemma vielä pitkään, että jos se kanisteri olisi kaatunut ja kysynyt, että vieläköhän sahanmuhista saisi vaikka miten pienen tipan puserrettua pirtua.

Laivan räjäyttäminen oli kapteenille tuskallinen päätös. Riita siitä tuli kahden päähankkijankin välille. Zilliacus arvosteli ankarasti Nylanderin ratkaisua. Ja veljiltä katkesivat välit 10 vuodeksi. Sovintoa helpotti vasta Venäjän joutuminen I maailmansotaan.

Tässä yhteydessä on syytä palauttaa mieliin kahden hankkeessa mukana olleen nimi. Jo mainittu Nylander - hän on täältä Tampereen seudulta - olisi jo henkilönä kirjan aihe. Hänen kymmenet hurjat, pienellä purjeveneellä tehdyt Pohjanlahden ylitykset henkikaupalla ja terveyden kustannuksella olisivat tarinan aihe sinänsä. Usein hänen purjehdustoverinaan oli taidemaalari Karl Bengts - ja on muistettava, että näiden matkojen arvoa nostaa suunnattomasti se, että kaikki tehtiin innostuksesta Suomen vapauttamiseksi, saamatta ja pyytämättä palkkaa. Jos joskus käytte Pietarsaassa, jos joskus tutustutte tupakkatehtaaseen,

jota muuten suosittelen, siellä on kookas meritaulu. Siinä pieni, yksipurjeinen vene hurjassa, vihertävänvihaisessa myrskyssä kallellaan, kaksi miestä matkaaajinaan, veneen laita miltei ryystää vettä. Kun aikoinani ensi kertaa maalauksen näin, siitä huokui kylmä tuuli, kylmä vesi ja kuin viha. Yritin miettiä, mikä vahvan elämyksen sai aikaan. Nyt vuosien kuluttua, kun tietää Nylanderin ja Bengtsin kymmenet matkat ja heidän matkojensa syyt ja että aina pojilla oli henki panttina ja Suomi hintana, tajuaa mistä maalari on tauluunsa kylmän uhon tavoittanut. Kai siinä on jotakin ns. taide-elämyksestä.

Jos minulla olisi käsillä Konni Zilliacuksen vaiheista tietoa, hänhän on kirjoittanut vaiheistaan paljonkin, yrittäisin luoda henkilökuvaa maanpakolaisesta, joka saa haltuunsa miljoonia markkoja, Venäjän, vihollismaan rahaa. Käyttää ne tinkimättä, velvollisuudentuntoisesti sovittuun tarkoitukseen. Ja on muistettava, että joka asiasta ei voinut kuittia saada. Että kaikki oli toimitettava pimeästi. Jos voisi puhua velvollisuudentunnosta, uskomisesta asiansa oikeutukseen - niin eiköpähän se juuri tässä täsmää. Näitä Zilliacuksia oli sadoittain samoin kuin Nylandereitakin. Ei ihme jos Zilliacus suuttui kuultuaan laivan räjäytyksi.

Siinä on väliepisoodia kylliksi. Vai mitä?